

BALTIJOS JŪRA LENKIJOS IR LIETUVOS
KONCEPCIJOSE IR POLITIKOJE: ŽVILGSNIS Į
LIETUVIŠKUS VADOVĖLIUS / MORZE
BAŁTYCKIE W KONCEPCJACH I POLITYCE
POLSKI I LITWY: SPOJRZENIE NA
PODRĘCZNIKI LITEWSKIE

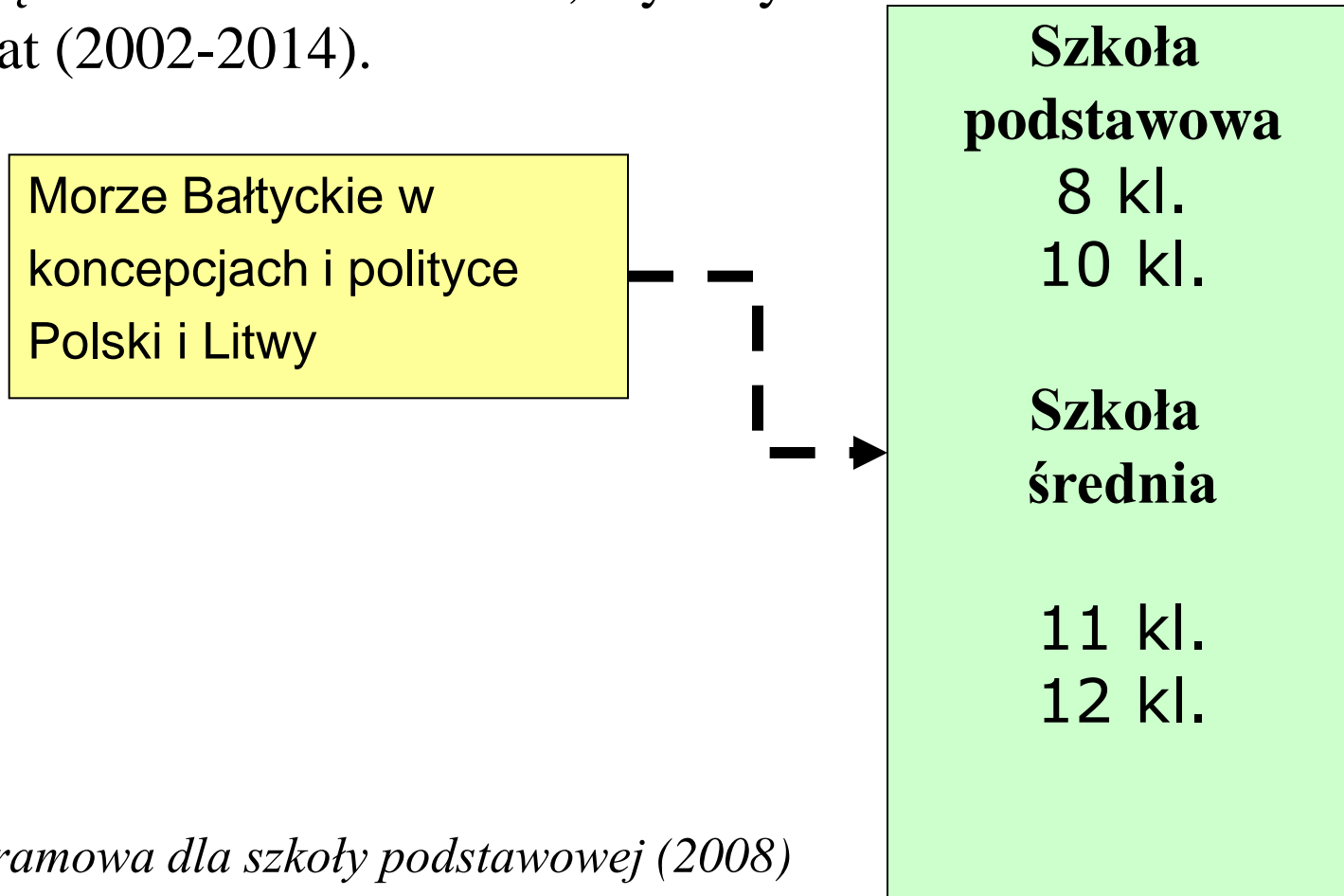
---

dr. L. Jašinauskas

Cel przemówienia

Celem przemówienia jest analiza informacji na temat morze *Bałtyckie w koncepcjach i polityce Polski i Litwy* na podstawie podręczników litewskich.

W celu zebrania niezbędnej informacji wykorzystano 12 podręczników historii z rejestru podręczników dla klas 5-12, wydanych w ciągu 12 lat (2002-2014).

Podstawa programowa dla szkoły podstawowej (2008)

Podstawa programowa dla szkoły średniej (2011)

Podręczniki historii dla klasy 8

„Litwa za Mendoga“

I. Kapleris ir kt.,
Laikas, Istorijos vadovėlis 8 klasei,
V., 2014, I dalis.

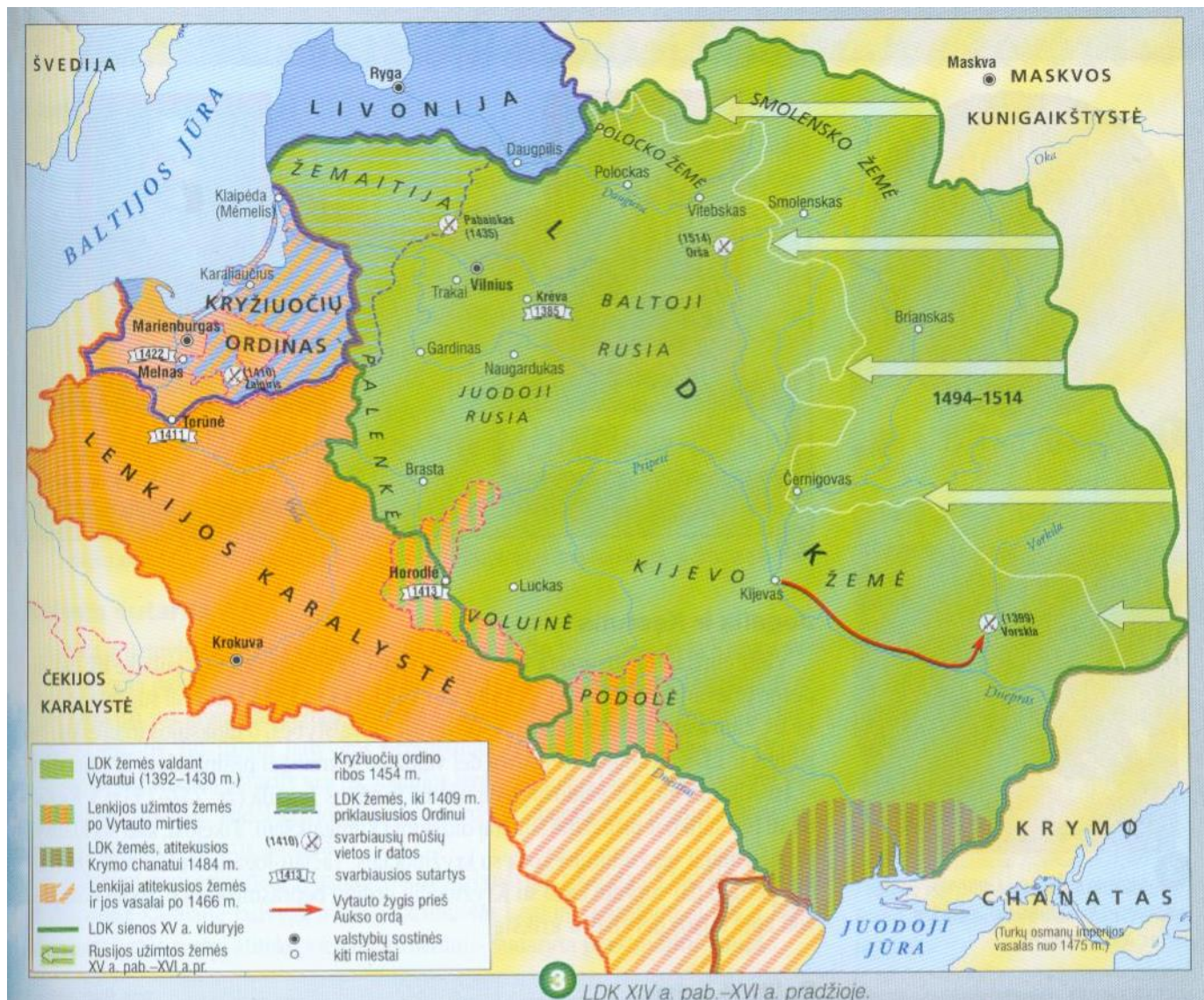

Mindaugas – Lietuvos karalius

Vienydamas žemes Mindaugas įgijo daug priešų. Nuo valdžios nušalinti kunigaikščiai ėmė regzti sąmokslą. Prie jų prisijungė Livonijos ordinas. Kilus pavojui, Lietuvės valdovas nusprendė atsikratyti pavojingiausio priešininko – Livonijos ordino ir krikštytis. Mainais ordinui buvo padovanota dalis Žemaitijos. 1251 m. Mindaugas su žmona, sūnumis bei giminaičiais buvo pakrikštyti. Sąmokslas žlugo. Lietuvą popiežius pripažino krikščioniška šalimi ir patvirtino jos valdovo teisėtumą. 1253 m. liepos 6 d. mūrinėje Vilniaus katedroje Mindaugas iškilmingai pateptas šventaisiais aliejais ir vainikuotas Lietuvės karaliumi. Lietuvą tapo karalyste, lygia kitoms Europos šalims – Anglijai, Prancūzijai ir Lenkijai.

I. Kapleris ir k., p. 85.

„WKL w końcu XIV –
na początku XVI w.“

I. Kapleris ir kt., *Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei*, V., 2014, II dalis, p. 183.

„Decydujące zwycięstwo“. „Chrzest Żmudzi“

Konflikt między WKL a Zakonem zakończył się dopiero w 1422 r. z zawarciem pokoju melneńskiego [...]. WKL odzyskało Żmudź na zawsze i otrzymało dostęp do Bałtyku na odcinku od Połagi do Świętej. Zakon rezygnując ze Żmudzi utracił możliwość połączenia się z Inflantami. Kłajpeda i ujście Niemna pozostały jednak w rękach niemieckich. Ustalona w Melnie zachodnia granica Litwy pozostała niezmienna aż do XX w.

„Stulecie wojen“ „Potop“

W tym czasie na Rzeczpospolitą napadła Szwecja. WKL została pozostawiona sama sobie. Ani król, ani Polacy nie mogli pomóc. Ratując kraj, szlachta na czele z Januszem Radziwiłłem zerwała w Kiejdanach unię z Polską i zawarła układ ze Szwecją.

I. Kapleris ir kt., Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2014, II dalis, s. 238.

5 LDK didysis etmonas J. Radvila. XVII a. dailininko portretas. Šio karvedžio vadovaujama LDK kariuomenė sumušė Ukrainos kazokus ir užkirto kelią jų sukilimui plisti į LDK slaviškąsias žemes.

6 „Kazokai rašo laišką turkų sultonui“. XIX a. rusų dailininko Iļjos Repino paveikslio fragmentas.

„Tvanas“

1648 m. Lenkijai priklausančioje Ukrainoje sukilo **kazokai**. Jie buvo laisvi žmonės, įsikūrę retai gyvenamose stepėse. Vertėsi karo tarnyba, gynė Respubliką nuo totorių ir turkų anpuolių. Šiuo sunkiu laiku mirė Respublikos valdovas Vladislavas Vazà (žr. 252–253 p.). Karaliumi bajorai išrinko jo brolių Joną Kazimierą Vazą (žr. 252–253 p.). Po įnirtingo šešerių metų karo sukilėliai paprasčiausiai pasidavė Rusijai. Respublikos karas su Rusija buvo neišvengiamas. Kazokai pažadėjo „prieš lietuvių karalių kariauti negailėdami savo galvų“.

Rusija pagrindinį smūgį nukreipė į LDK. Į ją įsiveržė 100 tūkst. rusų ir kazokų armija. Etmonas Jonušas Radvila turėjo dešimtkart mažiau karių. Karalius niekuo nepadėjo LDK gynybai. Dauguma miestų ir tvirtovių pasidavė. 1655 m. vasarą pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo užimtas visas Vilnius. Plėšimai, žudynės bei gaisrai truko 17 dienų. Žuvo tūkstančiai miestiečių, daugelis išvežti į Rusiją. Neregėję tokio turtingo ir graaus miesto rusai grobė viską, kas pasitaikė po ranka: nuplėšė net varinius namų stogus, išvertė vienuolynų ir bažnyčių rūsiuose palaidotų mirusiųjų karstus. Visas brangenybes gabenó į Maskvą. Nusiaubto Vilniaus vaizdas sukėlė pasibaisėjimą net pačiam carui. Čia jis pasiskėlbė LDK didžiuoju kunigaikščiu.

Lietuvių kariuomenės likučiai bei bajorijos vadai pasitraukė į Žemaitiją. Tada Respubliką užpuolė Švedija. LDK buvo palikta likimo valiai. Nei karalius, nei lenkai padėti negalėjo. Gelbėdami kraštą, Jonušo Radvilos vadovaujami bajorai Kėdainiuose nutraukė unią su Lenkija ir sudarė sutartį su Švedija. Ją pasirašė daugiau kaip 1000 Lietuvos didikų ir bajorų. Netrukus lenkų kariuomenė taip pat pasidavė švedams, o karalius pabėgo iš šalies. **Okupacijai** priešinosi tik pavienių didikų kariuomenės. Iki tol neregėtą priešų antplūdį amžininkai lygino su bibliiniu tvanu.

Podręczniki historii dla klasy 8

„Wojny Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI–XVII w.“

D. Karvelis ir kt., Istorijos vadovėlis 8 klasei, V., 2009, II dalis, p. 81–82.

Wojna WKL i Rosji o Liwonię w XVI w.

W połowie XVI wieku problemem dla Litwy stały się walki o sferę wpływów w regionie Morza Bałtyckiego. Przez Morze Bałtyckie handlowano z Europą, ono było ważne pod względem wpływów politycznych – każde Północno – Wschodnie państwo Europy pragnęło panować w tym regionie. Walka trwała pomiędzy Litwą, Szwecją i Moskwą. Później do tej walki dołączyły się Polska z Danią. Terytorium rywalizacji i polem bitwy stała się Liwonia. Na jej terenie było dużo zamków, ona także miała długą granicę państwową z WKL, która przechodziła niedaleko od głównych centrum państwowych, oznacza to, że gdyby Liwonia trafiła w ręce wroga, mogłoby to spowodować wielkie zagrożenie. Trzeba było nie dać Rosji przeniknąć do Liwonii i wyprzedzić ją w tym regionie.

„Wojny Rzeczypospolitej Obojga Narodów z Rosjanami i Swedami“

KARAI SU ŠVĖDIJA IR RŪSIJA

Po S. Batoro Abiejų Tautų Respublikos valdovais vienas po kito buvo išrinkti švedų kilmės Vazų dinastijos atstovai. **6** Kaip tik tuo metu Švedija pradėjo vis aktyviau siekti įsiviešpatauti Baltijos jūroje ir jos pakrantes.

Pirmasis Vazų dinastijos valdovas Zigmantas III Vaza paveldėjo ir Švedijos sostą, bet protestantai švedai smarkaus kataliko valdovo atsisakė. Vazos – Abiejų Tautų Respublikos dinastijos valdovai – iki pat XVII a. vidurio buvo įsitraukę į karus su Švedija (dėl Švedijos sosto, dėl teritorijų). Švedijai pavyko iš Respublikos atimti didžiąją Livonijos dalį, kuri ATR atiteko po Livonijos karo (žr. 48 pamokos 1 šaltinį).

XVII a. pr. vyko karai ir su Rūsija **7**, to amžiaus viduryje jie vėl atsinaujino. Rūsija pradėjo karą dėl priėjimo prie Baltijos. 1654 m. ji užpuolė ATR. Pirmą kartą Lietuvės istorijoje caro kariuomenei 1655 m. pavyko užgrobti sostinę Vilnių, Kauną, Gardiną. Tai vienas žiauriausių laikotarpių savo žudymais, plėšikavimais, deginimais. Švedai tuo metu įžengė į Lėnkiją, užėmė Žemaitiją. LDK didikai – Švedijos šalininkai, vadovaujami Jonušo Radvilos, 1655 m. pasirašė Kėdėnių sutartį. Šia sutartimi nutraukė uniją su Lėnkija ir sudarė sutartį su Švedija. Bet vakarinėje Lietuvės dalyje išsidėstę švedų būriai kėlė gyventojų nepasitenkinimą ir švedai įvykus sukilimui buvo išvaryti.

Po XVII a. vidurio karų ATR dalį – kairiakrantę Ukrainą, Smolenską – užėmė Rūsija (žr. 61 pamokos 4 šaltinį).

*D. Banys,
Istorija, istorijos vadovėlis
8 klasei, V., 2006, II dalis*

„Konflikt litewsko-polski“

Wspólna historia, religia i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów kilka stuleci łączyły narody litewski i polski. Tradycje współżycia i związki kulturalne nie zanikły również po upadku państwa.

Pielegnowano i wspólnie broniono ich w powstaniach przeciwko carskiej Rosji. Zrodzona w XIX-wiecznej Europie idea państwa narodowego nie ominęła również Rzeczypospolitej. Celem narodu litewskiego było zbudowanie państwa z etnograficznych ziem litewskich ze stolicą w Wilnie. W Polsce zaś wizje budowy państwa były podzielone. Jedni, na czele z pochodzącym ze szlachty litewskiej **Józefem Piłsudskim**, dążyli do połączenia byłych terytoriów i narodów Rzeczypospolitej w federację „od morza do morza” pod protektoratem Polski.

I. Kapleris ir kt., Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei, V., 2007, I dalis, p. 48.

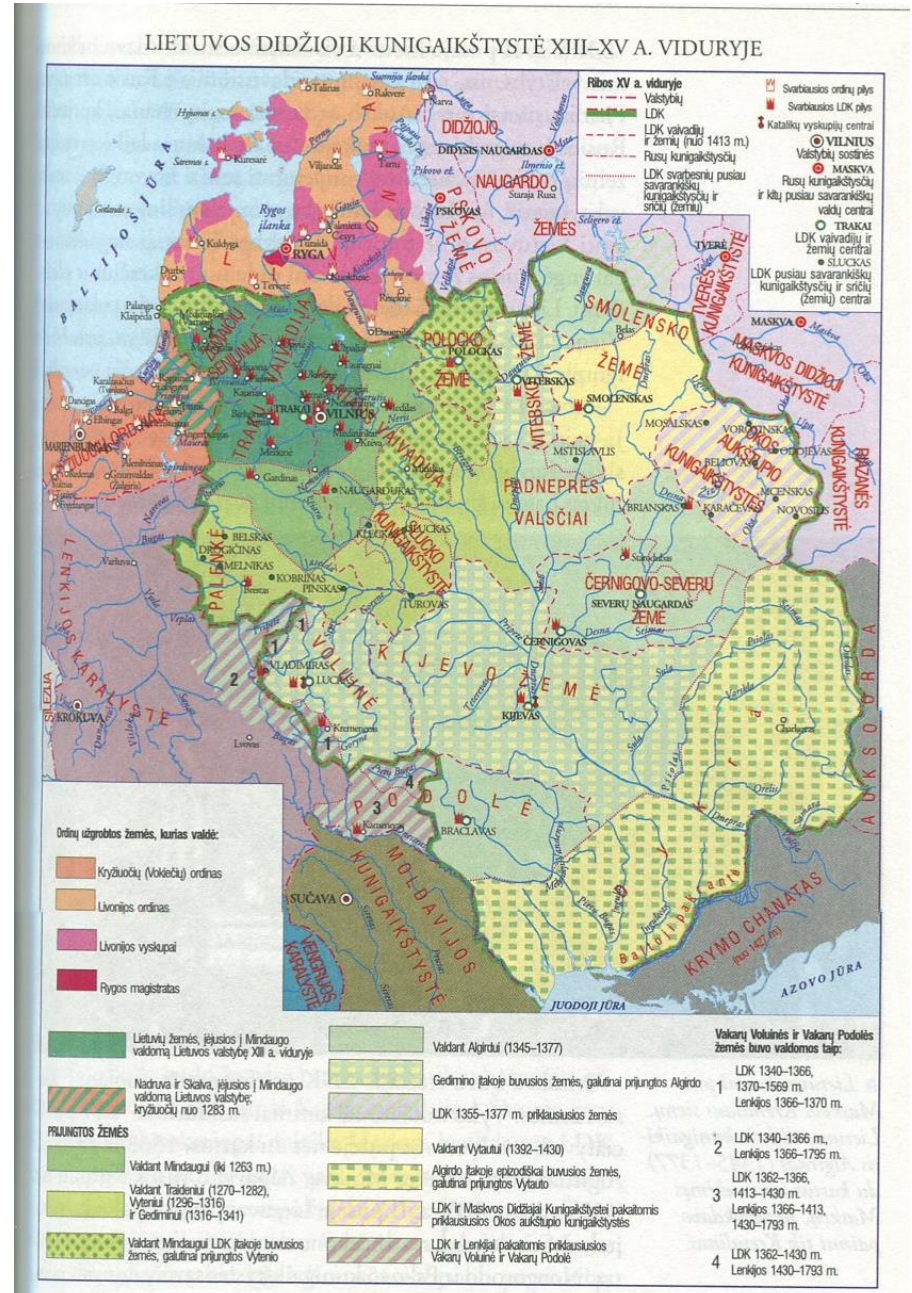
„Walka o Kraj Kłajpedzki“

Twórcy państwa litewskiego dążyli do zjednoczenia wszystkich zamieszkanym przez Litwinów ziem. Częścią niepodległej Litwy powinna być także również należąca od stuleci do Niemców Mała Litwa. [...] Oddział składający się z litewskich żołnierzy ochotników, członków paramilitarnej organizacji szaulisów i litewskich patriotów z Kłajpedy w styczniu 1923 r. zajął Kłajpedę. **Ogłoszono przyłączenie regionu do Litwy.** [...] Krajowi nadano rozległą autonomię. Litewski i niemiecki uzyskały status języków oficjalnych. [...]

Na szacunek i uznanie zasłużyli wszyscy, którzy szykowali tę akcję i brali w niej udział. **Dzięki nim Litwa zdobył port kłajpedzki - bramę do Europy.**

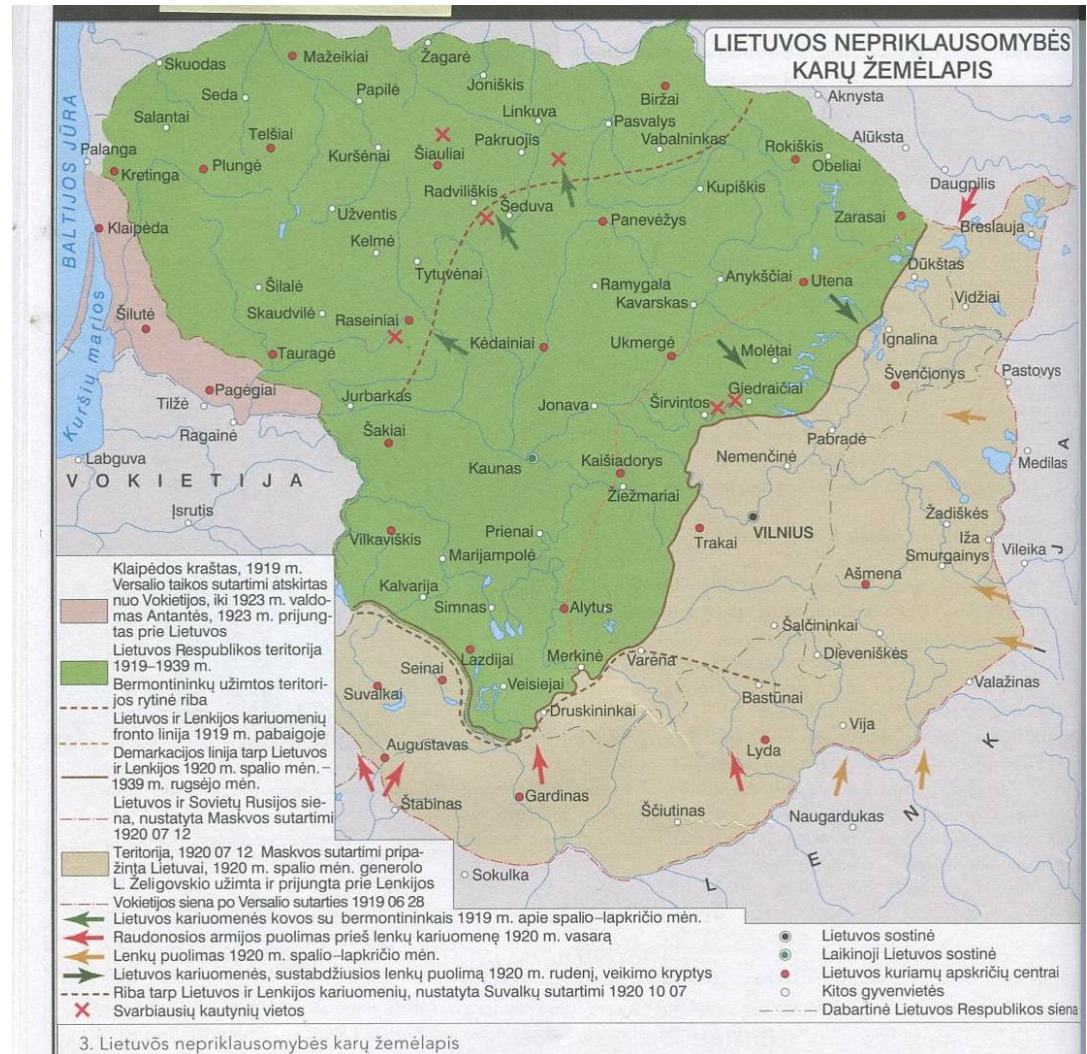
*I. Kapleris ir kt.,
Laikas, Istorijos vadovėlis 10 klasei,
V., 2007, I dalis, p. 56.*

„WKL w XIII – w połowie XVI wieku“

R. Kamuntavičius ir kt., Lietuvos istorija, 11–12 klasėms, V., 2000, p. 185.

„Walki o niepodległość“

M. Tamošaitis, Istorijos vadovėlis 12 klasei, V., 2012, I c., s. 22.

„Wojny Rzeczypospolitej Obojga Narodów z Rosjanami i Swedami“

Karas su Švedija. Kėdainių sutartis

1635 m. Štumsdorfo paliaubos neišsprendė tarp ATR ir Švedijos egzistavusių teritorinių, dinastinių prieštaravimų. Jonas Kazimieras Vaza neatsisakė Švedijos karaliaus titulo. Susitiprėjusi Švedija siekė nukariauti visas Baltijos jūros pakrantes ir šią jūrą paversti savo vidaus ežeru. LDK siekė išlaikyti ir praplėsti svarbias prekybai teritorijas Livonijoje. Švedija 1655 m. įsiveržė į ATR teritoriją, jai be kovos pasidavė Lenkijos kariuomenė, 1655 08 08 užimta Varšuva, Jonas Kazimieras Vaza pabėgo į užsienį. Spalio 25 d. prie Ujscės dauguma

*R. Kamuntavičius ir kt.,
Lietuvos istorija 11–12
klasėms, V., 2000 .*

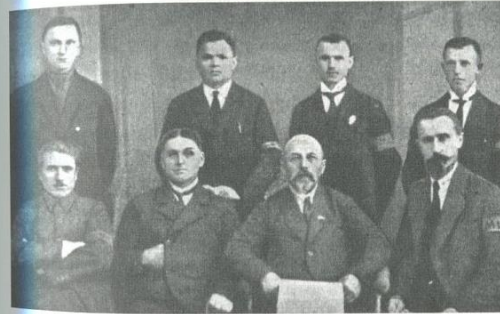
Lietuva, nesugebėjusi išlaikyti tautiškai mišrių lietuviškų žemių, 3-ojo deš. pr. faktiškai tapo vienos tautos valstybe. 1923 m. lietuviai sudarė 69,2% Lietuvos gyventojų, antra didelė tautinė grupė buvo lenkai (15,3%), už juos mažesnė, bet daug įtakingesnė grupė buvo žydai – 8,3%, rusai tesudarė 2,5% ir per 4,4% kitos tautybės – daugiausia gudai ir vokiečiai.

Trumpai dirbusiam Antrajam seimui politinės kovos 1925–1926 m. įgavo skandalų pavidalą, opozicija faktiškai pasirinko politinės obstrukcijos (t. y. darbo trukdymo keliant neramumus) kelią, todėl 1926 m. kovo mėn. Seimas paleistas ir paskirti nauji rinkimai.

Klaipėdos krašto prisijungimas prie Lietuvos

Lietuva siekė savo valdžioje sujungti visas lietuvių etnines žemes. Mažoji Lietuva, ilgą laiką buvusi lietuvių tautinės minties židiniu, vis dar liko valdoma svetimtaučių. Bet kokios pastangos prisijungti Mažąją Lietuvą jokių apčiuopiamų rezultatų iki tol nedavė. Vykdydama Versalio taikos sąlygas 1920 02 15 Klaipėdos kraštą okupavo prancūzų kariuomenė. Kraštui valdyti iš vietinės vokiečių administracijos buvo sudaryta prancūzų vadovaujama direktorija. Lietuvos steigiamasis seimas 1921 11 21 priėmė nutarimą dėl Klaipėdos „prisidėjimo“ prie Lietuvos ir žadėjo Klaipėdos kraštui autonomiją statusą Lietuvos sudėtyje. Į Lietuvos pareiškimus, jog turi būti atsižvelgta į teisėtus lietuvių tautos interesus, niekas nekrepė dėmesio. Į Klaipėdą ėmė pretenduoti lenkai, kuriems Klaipėda galėjo tapti nepriklausomu nuo vokiečių išėjimu į jūrą. Prancūzų komisaras G. Petisnė palankiai žvelgė į Lenkijos ir Lietuvos bendrai administruojamo laisvojo miesto statuso suteikimą Klaipėdai, taip patenkinant Antantės ir lenkų bei vietinių vokiečių interesus. 1922 m. birželį Ambasadorių konferencija žadėjo Klaipėdą Lietuvai, jei ši garantuos laisvą laivybą Nemunu, priešingu atveju buvo grasinama, kad Lietuva nebus pripažinta *de jure*. Lietuva eilinį kartą pasijuto didžiųjų valstybių pamiršta. Atvirai pradėti karą dėl Klaipėdos Lietuva negalėjo, bet neoficialiais kanalais ji ėmė remti Klaipėdos lietuvių pastangas prisijungti prie Lietuvos. Dide-

lę paramą organizuojant sukilimą suteikė Šaulių sąjunga. 1922 11 20 posėdyje E. Galvanausko vyriausybė nusprendė pradėti Klaipėdos sukilimą. Neoficialiais kanalais Lietuvai pavyko užsitikrinti Vokietijos nesikišimą į Klaipėdos sukilimo eigą. Gašdinant sovietinės Rusijos invazija ir galimu karo dėl Klaipėdos išplitimu Lietuvai pavyko paralyžiuoti galimus Antantės karinius veiksmus bei išvengti tarptautinio pasmerkimo. 1923 01 09 pradėtas sukilimas, kuriam vadovavo Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas, pirmininkaujamas žymaus lietuvininko Martyno Jankaus. Sukilėlių karinių jėgų pagrindu tapo slapta iš Lietuvos atvykę 624 kareiviai, 455 šauliai ir 300 savanorių. Sausio 15 d. sukilėliai užėmė Klaipėdą ir nuvertė senąją direktoriją.

▲ Klaipėdos sukilimo organizatorius – Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas

Sukilėliai sudarė Erdmono Simonaičio vadovaujamą direktoriją. Nors Antantė ir Lenkija tvirtino, kad sukilimas yra Lietuvos agresija, ir rengėsi pradėti karinę invaziją, tvirtų įrodymų pateikti nesugebėjo ir galiausiai nusprendė neastrinant padėties priimti kompromisinį sprendimą. Sausio 19 d. Šilutėje įvykusio Gelbėjimo komiteto suvažiavimo metu vienbalsiai buvo nutarta autonomijos teisėmis prisijungti prie Lietuvos. Seimas prisijungimą patvirtino. Vasario 16 d. didžiosios vyriausybės Ambasadorių konferencijoje atidavė Klaipėdą Lietuvai, taip tarsi atsilygindamos už Vilniaus netekimą. Nors Simonaičio sukilėlių direktorija buvo priversta atsistatdyti, Klaipėda buvo prijungta prie Lietuvos. Po ilgų derinimų 1924 05 08 Paryžiuje buvo pasirašyta Klaipėdos konvencija.

*R. Kamuntavičius ir kt.,
Lietuvos istorija 11–12 klasėms, V., 2000 .*

„Walka o Kraj Kłajpedzki“